

6

สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ : ทางเลือกในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ สถาบันอุดมศึกษาไทย

Age-Friendly Higher Education Institutions :
Thai Higher Education Institutions' Alternative
to Adapt for Survival

อภิภา ปรัชญพฤทธิ์
Apipa Prachyapruit

สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ : ทางเลือกในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษาไทย¹

Age-Friendly Higher Education Institutions :
Thai Higher Education Institutions' Alternative to Adapt for Survival

อภิภา ปรัชญพทุทธ์²

Apipa Prachyapruit

Received : May 20, 2019

Revised : June 20, 2019

Accepted : June 21, 2019

บทคัดย่อ

สถาบันอุดมศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในบริบทอุดมศึกษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน เฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงของลักษณะประชากรนักศึกษา ซึ่งทางเลือกหนึ่งที่เป็นไปได้ก็คือ สถาบันอุดมศึกษาไทยควรปรับตัวเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่สนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จทางการศึกษาของนักศึกษาผู้ใหญ่และสูงอายุ นอกจากนี้บทความนี้ยังนำเสนอแนวคิดองค์ประกอบและกรณีตัวอย่างของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุอีกด้วย

คำสำคัญ : สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ; ปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ; สังคมผู้สูงอายุ

Abstract

Thai higher education institutions are facing challenges in adapting for survival amidst rapid changes in higher education context, particularly student demographic shift. To achieve this, Thai higher education needs knowledge about enablers and barriers to adult and elderly students' success in higher education. In addition, this paper also presents the concept, key elements, and a case study of age-friendly higher education institution.

Keywords : Age-Friendly Higher Education Institution; Enablers and Barriers For Adult And Elderly Students; Aging Society

บทนำ

สถาบันอุดมศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมที่ผันผวน (volatile) ไม่แน่นอน (uncertainty) สลับซับซ้อน (complexity) และ กำกวมไม่ชัดเจน (ambiguity) หรือที่ใช้ตัวย่อว่า VUCA (นิเวศธรรมชัชชูศักดิ์ และธิดา กมลรุ่งเรือง, 2560) เฉพาะอย่างยิ่งความเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะประชากรโลกที่สังคมไทยกำลังจะ

¹แนวคิดจากงานวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบสถาบันอุดมศึกษาไทยที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

²คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 225 ซอยรามคำแหง 21 ถนนรามคำแหง เขตวังทองหลาง แขวงพลับพลา กรุงเทพฯ 10310 โทรฯ : 081-5596506

E-mail : Prachapipa@gmail.com

กลายเป็นสังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์³ ในปี พ.ศ.2564 และเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่⁴ ในปี พ.ศ.2574 (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2560) ปรากฏการณ์สังคมผู้สูงอายุ เช่นนี้ ส่งผลทำให้สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับวิกฤตนี้ดังนี้ ประการแรก โครงสร้างประชากรที่ผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในขณะที่ประชากรวัยแรงงานมีแนวโน้มลดลงทำให้สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมของประชากรวัยเรียนและวัยแรงงานให้มีผลิตภาพสูงขึ้นเพราะประชากรกลุ่มนี้จะต้องรับภาระหนักขึ้นในการดูแลสังคม (เกื้อ และคณะ, 2549; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ประการต่อมาการที่ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องปรับตัวให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุที่มีอยู่หลายกลุ่มและมีความต้องการในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน เช่น ผู้สูงอายุที่ต้องการทำงานต่อหลังเกษียณอายุผู้ที่เปลี่ยนงานและเป็นผู้ประกอบการใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถสร้างผลิตภาพทางเศรษฐกิจเพิ่มจากกลุ่มประชากรวัยแรงงาน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551) นอกจากนี้ผู้สูงอายุจำนวนมากเผชิญกับปัญหาท้าทายที่หลากหลายทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสังคม และมีความต้องการเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561; อรุณ พิชยะสกุลเกียรติ, 2561) สถาบันอุดมศึกษาในฐานะแหล่งรวมของศิลปะวิทยาการชั้นสูงจึงถูกคาดหวังให้สร้างความรู้ให้ความรู้และร่วมหาทางออกที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ยิ่งไปกว่านั้นวิกฤตสังคมผู้สูงอายุยังคุกคามความอยู่รอดของสถาบันอุดมศึกษาไทย กล่าวคือ การที่ประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น แต่จำนวนนักศึกษาในวัยเรียน/วัยอุดมศึกษา (traditional-age student) ที่มีอายุ 18-22 ปี มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องเผชิญกับสภาวะอุปทานมากกว่าอุปสงค์ โดยข้อมูลของที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทยที่ได้ระบุว่าในปี พ.ศ.2562 จะมีผู้สมัครเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาผ่านระบบ TCAS จำนวน 262,474 คน ในขณะที่มหาวิทยาลัยยังมีที่นั่งรองรับประมาณ 3.9 แสนที่นั่ง ทำให้มีที่นั่งเหลืออีกเกือบ 1.2 แสนที่นั่ง (ผู้จัดการออนไลน์, 2561) และจากสถานการณ์ที่ดังกล่าวนี้ ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต้องแข่งขันกันรับนักศึกษา หลายแห่งประสบปัญหารายได้ลดลง บางแห่งต้องลดมาตรฐานการคัดเลือกนักศึกษา คณาจารย์ประสบปัญหาภาระงานไม่พอ ขณะที่บางแห่งต้องปิดตัวลง สถานการณ์ดังกล่าวทำให้มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ทางออกหนึ่งที่ช่วยให้สถาบันอุดมศึกษาในต่างประเทศดำรงอยู่ได้ภายใต้วิกฤต เช่นนี้คือ การดึงดูดนักศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายใหม่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในสังคมผู้สูงอายุเช่น ในประเทศญี่ปุ่น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2007)

นโยบายการศึกษาไทยหลายฉบับในปัจจุบันสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุและการศึกษาตลอดชีวิต เช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 ตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ที่ว่าด้วยการพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551-2565) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาอุดมศึกษาเพื่อเผชิญกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของลักษณะประชากรนักศึกษาโดยสนับสนุนการพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมสถาบันอุดมศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ผู้สูงวัย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551) แม้มีหลายหน่วยงานที่ดำเนินงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561; สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุพรรณิ ไชยอำพร, 2560) แต่การดำเนินงานของหน่วยงานเหล่านี้ก็ยังมีข้อจำกัด เช่น ปัญหาการเข้าถึงบริการ ปัญหาผู้สอนขาดพื้นฐานความเข้าใจบริบทผู้สูงอายุ ปัญหาการขาดงบประมาณและสถานที่จัดกิจกรรมที่ชัดเจน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ส่วนสถาบันอุดมศึกษาไทยที่มีพันธกิจที่มุ่งขยายโอกาสการศึกษาสำหรับคนทุกวัยรวมถึงผู้ใหญ่และผู้สูงอายุนั้นมีอยู่เพียงบางประเภทเท่านั้น เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชและมหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด แม้สถาบันอุดมศึกษาไทยบางแห่งเริ่มจัดโครงการโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ยังมุ่งจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักศึกษาในวัยเรียน/วัยอุดมศึกษาเป็นหลัก

³สังคมสูงวัยโดยสมบูรณ์ คือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ หรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

⁴สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ คือสังคมที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด หรือประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

(youth-centricity) ขณะที่ความต้องการและปัญหาเฉพาะของกลุ่มนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมักจะถูกมองข้าม (Chao, DeRocco, & Flynn, 2007) ในบริบทสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทยในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องปรับตัวให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่แนวโน้มจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการนำแนวคิดสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมาพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาไทยอย่างจริงจัง

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ 1) นำเสนอแนวคิดความต้องการ ปัจจัยสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ และ 2) นำเสนอแนวคิดองค์ประกอบและกรณีตัวอย่างของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

1) ปัจจัยที่สนับสนุนและอุปสรรคต่อการศึกษาของนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปปัจจัยที่สนับสนุนการศึกษาของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสถาบันอุดมศึกษา ว่ามีดังนี้

ปัจจัยด้านนโยบายระดับชาติ นโยบายระดับสถาบันและการบริหารจัดการ ซึ่งประกอบด้วย

1) การมีนโยบายและกฎหมายในระดับชาติและระดับภูมิภาคที่สนับสนุนการศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เช่น นโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตกฎหมายที่รับรองรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในขณะเดียวกันสถาบันอุดมศึกษาก็ควรมีนโยบายและพันธกิจของสถาบันที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการขยายโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ มีวิธีการและเกณฑ์การรับเข้าศึกษาที่ยืดหยุ่นและมีเกณฑ์การเทียบโอนหน่วยกิตระหว่างประสบการณ์การเรียนรู้แบบเป็นทางการ การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย (Dollhausen & Wolter, 2013)

2) การที่ระบบอุดมศึกษาของประเทศมีสถาบันอุดมศึกษาหลากหลายประเภท (Schuetze & Slowey, 2002) เช่น มหาวิทยาลัยวิจัย วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัยเปิด สถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมีทางเลือกในการเข้าศึกษาที่หลากหลาย

3) สถาบันอุดมศึกษามีอิสระในการกำหนดนโยบายและบริหารวิชาการครอบคลุม การกำหนดผู้เรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เนื้อหาและโครงสร้างของหลักสูตร รวมถึง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและภูมิภาค (Schuetze & Slowey, 2002)

4) การร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก ซึ่งช่วยทำให้การจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของตลาด ทำให้เกิดนวัตกรรมด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่องมีการกระตุ้นสถาบันอุดมศึกษาให้ปรับหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ ส่งเสริมการถ่ายโอนความรู้ไปยังกลุ่มเป้าหมายใหม่ๆ ช่วยขยายเครือข่าย การให้บริการทางการศึกษาทั้งในระดับชาติระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติโดยการร่วมมือในการจัดการศึกษาทางไกล ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ และช่วยส่งเสริมความเท่าเทียมและสวัสดิการทางสังคม (Dollhausen & Wolter, 2013)

ปัจจัยด้านการจัดการศึกษาและพัฒนาการจัดการเรียนการสอน มีการเสนอให้จัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย โดยดำเนินการต่างๆ ดังนี้

1) การใช้วิธีการและข้อมูลหลายประเภทในการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับทางเลือกในการศึกษาสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่ (Flint, 2000) เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อออนไลน์และสื่อประเภทอื่นๆ การจัดงานภายในมหาวิทยาลัยและนอกมหาวิทยาลัย เพื่อแนะนำหลักสูตร

2) การมีระบบการรับเข้าแบบเปิดและจัดหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น ทั้งในด้านโครงสร้างหลักสูตรและตารางเรียน เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ เช่น เปิดสอนหลักสูตรนอกเวลาราชการ (หลักสูตรภาคค่ำ/เสาร์อาทิตย์) จัดหลักสูตรที่เรียนแบบบางเวลา/ครึ่งเวลา จัดหลักสูตรขยายเวลา/เร่งรัด จัดหลักสูตรเป็นโมดูล จัดหลักสูตรระยะสั้น เปิดโอกาสให้เทียบโอนหน่วยกิตและมีกลไกการเทียบโอนหน่วยกิต จัดหลักสูตรเปิดสอนหลายภาษาและจัดหลักสูตรออนไลน์ (Macdonald, 2018; Flint, 2000; Dollhausen & Wolter, 2013; Schuetze & Slowey, 2002)

3) การเปิดสอนในสถานที่ซึ่งนักศึกษาผู้ใหญ่สามารถเดินทางมาเรียนได้สะดวกมีศูนย์สนับสนุนการเรียนรู้ในท้องถิ่น พร้อมอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศ และส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้เปิด (open learning) (Dollhausen & Wolter, 2013; Macdonald, 2018; Schuetze & Slowey, 2002)

4) การใช้วิธีจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายและเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้วิธีการเรียนรู้แบบนำตนเอง ซึ่งเหมาะกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ (Dollhausen & Wolter, 2013) เน้นวิธีสอนที่เสริมอำนาจผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบการเรียนส่งเสริมการเขียนที่สะท้อนความคิด ปฏิบัติต่อผู้เรียนในฐานะผู้เรียนรู้ร่วมกัน ส่งเสริมผู้เรียนให้ใช้ความรู้และประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียน (Macdonald, 2018) จัดหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เชื่อมโยงการเรียนรู้ภาคทฤษฎีกับการปฏิบัติ จัดการเรียนรู้อย่างเร่งรัด (accelerated learning) จัดการเรียนรู้อย่างใช้ชุมชนและปัญหาเป็นฐาน จัดการเรียนรู้อันเน้นความเท่าเทียมทางสังคมและคำนึงถึงพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังควรสนับสนุนการประเมินตนเองให้เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนการสอน (Dollhausen & Wolter, 2013) อีกด้วย

5) การจัดโอกาสสำหรับการศึกษาต่อเนื่องให้ยืดหยุ่นและตอบสนองความต้องการของตลาดโดยทำงานร่วมกับองค์กรที่จ้างงานในการออกแบบโปรแกรมพัฒนาวิชาชีพสำหรับบุคลากรในหน่วยงาน นอกจากนี้หน่วยงานที่จ้างงานควรสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพของผู้ใหญ่ที่เปิดโอกาสให้ลาเพื่อศึกษาต่อและ/หรือให้ทุนสนับสนุน (Dollhausen & Wolter, 2013; Schuetze & Slowey, 2002)

6) การคัดเลือก และพัฒนาวิชาชีพด้านการสอนผู้ใหญ่ รวมถึงมีศูนย์วิจัยด้านการพัฒนานวัตกรรมการสอน (Dollhausen & Wolter, 2013)

ปัจจัยด้านบริการสนับสนุนนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย

1) การแนะแนวและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับหลักสูตรและการมีระบบให้คำปรึกษาและสร้างแรงจูงใจเพื่อสนับสนุนเป้าหมายการทำงานและเป้าหมายชีวิตการสนับสนุนจากผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษามีความสำคัญ ทั้งนี้เพราะแม้ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จะมีแรงจูงใจภายในในการเรียนรู้ แต่ประสบการณ์ที่ไม่ดีในอดีตอาจปิดกั้นการเรียนรู้ใหม่ ดังนั้นอาจารย์ที่ปรึกษาจึงควรช่วยสนับสนุนผู้เรียนในการกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียน วางแผนการเรียน ใส่ใจ ให้เกียรติ ให้กำลังใจและทำการประเมินผลการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความพยายามของผู้เรียน ให้ข้อมูลย้อนกลับทันทีและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินความก้าวหน้าของตนเอง (Dollhausen & Wolter, 2013; Macdonald, 2018; Flint, 2000)

2) การสนับสนุนด้านการพัฒนาทักษะทางวิชาการและทักษะการเรียนรู้ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการเรียนออนไลน์ และแนะนำแหล่งสนับสนุนด้านการเงินเพื่อการศึกษา รวมถึงการแนะแนวอาชีพ (Dollhausen & Wolter, 2013)

3) การจัดบริการดูแลเด็ก (child care programs) (Macdonald, 2018) ทั้งนี้เพื่อลดภาระสำหรับนักศึกษาที่มีบุตร

4) การสนับสนุนด้านการเงินภาครัฐ สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานที่จ้างงานควรมีนโยบายและมาตรการทางการเงินเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งรวมถึง

4.1) การมีงบประมาณและเงินทุนของรัฐเพื่อสนับสนุนการศึกษาต่อเนื่อง โปรแกรมการศึกษาบางเวลา และการจัดฝึกอบรม

4.2) การกำหนดอัตราค่าเล่าเรียนสำหรับการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาบางเวลา

4.3) การยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับนักศึกษาที่เป็นผู้สูงอายุ

4.4) การให้ทางเลือกในการผ่อนชำระค่าเล่าเรียน

4.5) การที่องค์กรที่จ้างงานมีนโยบายสนับสนุนการลาศึกษาต่อและจัดทุนเพื่อพัฒนาวิชาชีพ

4.6) การจัดสรรทุนการศึกษาและเงินทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษาโดยภาครัฐ และสถาบันอุดมศึกษา

4.7) การมีทุนสนับสนุนการศึกษาจากองค์กรภายนอก (Dollhausen & Wolter, 2013; Schuetze & Slowey, 2002)

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาของนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ มีดังนี้

ปัจจัยด้านบริบทของประเทศ ที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญๆ นับตั้งแต่การขาดนโยบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เชื่อมโยงเป็นอันหนึ่งอันเดียว การขาดวัฒนธรรมการเรียนรู้ ปัญหาการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับโอกาสการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ โอกาสในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและทักษะการใช้ ICT ของประชากรที่ยังมีไม่เพียงพอและไม่เท่าเทียมกัน ความเหลื่อมล้ำในด้านคุณภาพของสถาบันอุดมศึกษา ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน อาคาร เทคโนโลยี รวมถึงบริการการศึกษา จนไปถึงปัญหาเศรษฐกิจของประเทศและตลาดแรงงาน (Dollhausen & Wolter, 2013)

ปัจจัยด้านสถาบัน ที่อาจเป็นอุปสรรครวมถึง โครงสร้างของหน่วยงานที่จัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ นโยบายของสถาบัน การประชาสัมพันธ์ของสถาบันเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา ความยืดหยุ่นของเกณฑ์การรับเข้าศึกษา รูปแบบการจัดการศึกษา และตารางเรียน การขาดหลักสูตรที่เปิดสอนนอกเวลาราชการและหลักสูตรออนไลน์ ทักษะของผู้บริหาร บุคลากรฝ่ายสนับสนุน และผู้สอนที่มีต่อผู้เรียน บริการสนับสนุนนักศึกษา (เช่น บริการห้องสมุด คอมพิวเตอร์ การให้คำปรึกษาและแนะแนว ยานพาหนะและที่จอดรถ และเวลาทำการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง) และทุนการศึกษา (MacKeracher et al. 2006; Saar, That, & Roosalu, 2014; Linkin et al., 2007; Dollhausen & Wolter, 2013; Chao et al., 2007; Osam, Bergman, & Cumberland, 2017)

อุปสรรคทางด้านสถาบันที่เกิดจาก โครงสร้างของหน่วยงานที่จัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ได้แก่ การที่สถาบันอุดมศึกษา จัดหน่วยงานเฉพาะสำหรับผู้ใหญ่แทนที่จะบูรณาการให้สอดคล้องกับหลักสูตรปกติอาจทำให้การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตกลายเป็นงานขายขบที่ไม่ได้เป็นแก่นแกนของสถาบันอุดมศึกษา นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคจากการที่สถาบันอุดมศึกษาระบุนโยบาย/หลักการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในแผนกลยุทธ์ของสถาบัน แต่กลับไม่ได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติจริง (Dollhausen & Wolter, 2013)

สำหรับอุปสรรคด้านหลักสูตรการเรียนการสอน และบริการสนับสนุนนักศึกษาของสถาบันนั้น Chao et al. (2007) ขยายความเพิ่มเติมไว้ ดังนี้

1) โครงสร้างหลักสูตรและระยะเวลาการศึกษาที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงและคงอยู่ของนักศึกษาผู้ใหญ่ในสถาบันอุดมศึกษา รวมถึง 1.1) ตารางเรียนที่ขาดความยืดหยุ่น และสถานที่ตั้งที่ยากลำบากต่อการเดินทางไป-กลับ ปัจจัยเหล่านี้เป็นอุปสรรคสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่เนื่องจากมีภาระหน้าที่ด้านการทำงานและครอบครัวจึงต้องการตารางเวลาเรียนที่ยืดหยุ่น เช่น เรียนภาคค่ำและ/หรือช่วงหยุดเสาร์อาทิตย์ เรียนเป็นบล็อกคอร์สในช่วงวันหยุดทำงาน นอกจากนี้นักศึกษาผู้ใหญ่บางคนไม่สะดวกที่จะมาเรียนที่มหาวิทยาลัยจึงต้องการเรียนในสถานที่ทำงานและเรียนออนไลน์ 1.2) ระยะเวลาเรียนในหลักสูตรปกติใช้เวลานาน ในขณะที่ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ต้องการเรียนโปรแกรมระยะสั้น หรือ โปรแกรมที่แบ่งเป็นโมดูลย่อยที่ให้หน่วยกิตหลังสิ้นสุดการเรียนในแต่ละโมดูล 1.3) นักศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียนแบบครึ่งเวลา/บางเวลามักเข้าศึกษาสลับกับการหยุดศึกษาเป็นระยะๆ จึงทำให้ใช้เวลาในการสำเร็จการศึกษานานกว่านักศึกษาภาคปกติในขณะที่หลักสูตรโดยทั่วไปคาดหวังให้นักศึกษาเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยมักกำหนดระยะเวลาการศึกษาในหลักสูตรไว้อย่างชัดเจนและไม่ค่อยยืดหยุ่นในเรื่องการขยายเวลาการศึกษา นอกจากกรณีที่มีเหตุสุดวิสัยจริงๆ 1.4) นักศึกษาผู้ใหญ่มักถูกบังคับให้ต้องลงทะเบียนเรียนวิชาซ่อมเสริมความรู้และทักษะ ก่อนเข้าศึกษาในหลักสูตรปริญญาตรี โดยเฉพาะในวิทยาลัยชุมชนในบริบทของประเทศสหรัฐอเมริกา จึงทำให้นักศึกษาต้องใช้เวลาเรียนนานขึ้น และนักศึกษาผู้ใหญ่บางส่วนเกิดความท้อถอยตั้งแต่ยังเรียนรายวิชา ซ่อมเสริมในตอนต้น

2) การจัดการเรียนการสอนที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ โดยการสอนยังเป็นแบบบรรยายและสอนตามตำรา ส่วนผู้เรียนเป็นผู้รับความรู้โดยไม่มีโอกาสใช้ประสบการณ์ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ การสอนผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่จึงต้องสอนทั้งด้านวิชาการและประสบการณ์ควบคู่กันไปด้วย

3) ผู้ใหญ่ประสบปัญหาการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างสถาบัน ปัญหาการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างประสบการณ์เรียนรู้แบบไม่เป็นทางการกับการเรียนรู้แบบเป็นทางการ

4) นักศึกษาผู้ใหญ่ต้องการบริการสนับสนุนในด้านวิชาการและสังคม เช่น ทิวเตอร์ การแนะแนวเกี่ยวกับแหล่งทุนเพื่อสนับสนุนการศึกษาและอาชีพ การให้คำปรึกษาทั้งเรื่องวิชาการและเรื่องส่วนตัว ตลอดจนสถานที่ยุติธรรมสำหรับเด็ก โดยคาดหวังให้มีบริการเหล่านี้ทั้งในและนอกเวลาราชการ และต้องการให้จัดบริการทั้งภายในและภายนอกสถาบัน รวมถึงต้องการคำแนะนำจากเพื่อนและบุคลากรฝ่ายสนับสนุน

ปัจจัยด้านสถานการณ์ เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสถานการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคลในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ได้แก่ ปัญหาการบริหารเวลาระหว่างการเรียน การทำงานและครอบครัว การขาดคนดูแลลูกและครอบครัว การขาดเงินทุนและทรัพยากรสนับสนุน การขาดการสนับสนุนจากครอบครัว บุคคลใกล้ชิดและนายจ้าง ปัญหาการเข้าถึงแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการ

ศึกษาระดับอุดมศึกษา และปัญหาการเดินทางไป-กลับ เป็นต้น (Mackeracher et al., 2006; Macdonald, 2018; Baharudin, Murad, & Mat, 2013; Osam et al., 2017; Lakin et al., 2007) นอกจากนี้ Osam และคณะ (2017) ยังพบว่า ปัจจัยด้านชีวิตครอบครัวและการเงินเป็นอุปสรรคที่สำคัญที่สุดในการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิง

ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นอุปสรรคที่เกิดจากคุณสมบัติส่วนบุคคลของนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ทักษะต่อการเรียนรู้ของตนเอง ผู้สอนและผู้บริหาร การขาดแรงจูงใจ ความรู้สึกลดเดี่ยว ความล้มเหลวด้านการเรียนในอดีต ปัญหาสุขภาพและความพร้อมทางร่างกาย การขาดความตระหนักถึงประโยชน์ของการศึกษาระดับอุดมศึกษา การขาดสิ่งอำนวยความสะดวก การขาดทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม (MacKeracher et al. 2006; Macdonald, 2018; Baharudin et al., 2013; Dollhausen & Wolter, 2013; Lakin et al., 2007) ทั้งนี้รวมถึงปัญหาที่เกิดจากเชื้อชาติและชาติพันธุ์ ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุที่เป็นชนกลุ่มน้อยมักจะประสบปัญหาด้านสุขภาพและรายได้ นอกจากนี้ นักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุยังเผชิญกับอุปสรรคจากภูมิประเทศที่ทำให้นักศึกษาที่อาศัยอยู่ในชนบทมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาระดับอุดมศึกษาน้อยกว่าคนที่อาศัยอยู่ในเมือง (Lakin et al., 2007)

ปัจจัยด้านวิชาการ ที่ครอบคลุมถึง ปัญหาด้านการสื่อสาร ความจำการคิดวิเคราะห์ การคำนวณ การใช้คอมพิวเตอร์ การค้นคว้าและเข้าถึงสารสนเทศ (MacKeracher et al. 2006; Macdonald, 2018; Baharudin et al., 2013) โดยผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้เรียนสูงอายุที่กลับเข้าศึกษาใหม่อีกครั้งในสถาบันอุดมศึกษามักประสบกับปัญหาในการเรียนหลายด้าน เช่น การจดคำบรรยาย การทำข้อสอบ การอ่านตำรา การเขียน การคำนวณ การบริหารเวลา การใช้เทคโนโลยี และการมีความกังวลในการเรียน (Macdonald, 2018)

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารในต่างประเทศเกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุข้างต้นสอดคล้องกับสภาพปัญหาและอุปสรรคที่ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุต้องเผชิญในบริบทไทย ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพ รูปแบบกิจกรรม สถานที่หรือการเข้าถึงสารสนเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) สถาบันอุดมศึกษาไทยจึงควรใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานให้เอื้อสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุไทยที่มีแนวโน้มว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น ขณะที่ผลการศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนการศึกษาระดับอุดมศึกษาของนักศึกษากลุ่มนี้ก็เป็นสารสนเทศที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาองค์การให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ดังแนวคิดที่จะขยายความข้างล่างนี้

2) แนวคิด และองค์ประกอบของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุคืออะไร และมีองค์ประกอบที่สำคัญอะไรบ้าง? เครือข่าย The Age-Friendly University (AFU) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่มีพันธสัญญาร่วมกันในการพัฒนามหาวิทยาลัยให้มีความยืดหยุ่นและโปรแกรมการศึกษาที่เอื้อสำหรับผู้สูงอายุ ได้เสนอแนวคิดมหาวิทยาลัยที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ (Age-friendly university) ว่าเป็นมหาวิทยาลัยที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยผู้ใหญ่ในทุกช่วงอายุตั้งแต่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง จนถึงวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้ตลอดทุกช่วงชีวิต (College and University Retiree Association of Canada, 2019)

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดและหลักการของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุของเครือข่าย Age-Friendly University (AFU) (AGHE, 2019), American Council on Education และ Association for Alternative Degree Programs for Adults (Dixon-Williams, 2010), Mancuso (2001), Council for Adult and Experiential Learning: CAEL (Flint, 2000), ผลวิจัยของ Varsalona (2016), ผลวิจัยของ Dollhausen & Wolter (2013), ผลวิจัยของ Pusser, Breneman, & Ganseder, Kohl, Levin, Milam, & Turner (2007) และเกณฑ์การจัดอันดับสถาบันอุดมศึกษาที่ดีที่สุดด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ของ Best College Review (2019) และ Washington Monthly (The Editors, 2019) ผู้เขียนจึงเสนอแนวคิดรวบยอดและองค์ประกอบที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุว่ามีทั้งหมด 8 ด้าน ดังนี้

1) ด้านพันธกิจ พันธกิจของสถาบันควรครอบคลุมประเด็นต่อไปนี้

- 1.1 จัดการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับสถานการณ์ชีวิตและความต้องการหลายด้านของนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ และมุ่งช่วยสนับสนุนนักศึกษาในกลุ่มนี้ให้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา
- 1.2 ส่งเสริมผู้ใหญ่และผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหลักของสถาบันอุดมศึกษา ทั้งในด้านการจัดการศึกษา การวิจัย และการบริการชุมชน
- 1.3 ให้ความสำคัญกับการวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมผู้สูงอายุ
- 1.4 ส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพ เสริมสร้างทักษะ และสนับสนุนให้เกิดเวทีสาธารณะเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา ในการตอบสนองความต้องการของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ
- 1.5 สนับสนุนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุให้มีโอกาสเข้าถึงโครงการส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรมของสถาบันอุดมศึกษา
- 1.6 ส่งเสริมนักศึกษาให้เข้าใจเกี่ยวกับป็นผลของชีวิตที่ยืนยาว

2) ด้านบุคลากร สถาบันควรดำเนินการดังนี้

- 2.1 คัดเลือกคณาจารย์และบุคลากรที่มีพันธสัญญาในการให้บริการผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ มีความรู้ ทักษะและทัศนคติที่จำเป็นสำหรับสอน ให้คำปรึกษาและช่วยสนับสนุนผู้เรียนกลุ่มนี้ในขณะเดียวกันสถาบันก็ควรจ้างคณาจารย์ที่ปฏิบัติงานบางเวลา/คณาจารย์พิเศษ ทั้งนี้เพราะคณาจารย์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและมีเครือข่ายการทำงานภายนอก
- 2.2 คณาจารย์ที่ปฏิบัติงานเต็มเวลาทำงานหลายด้านผสมผสานกันทั้งการสอน บริการนักศึกษาและบริหาร
- 2.3 คณาจารย์ บุคลากรและนักศึกษาควรมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการตัดสินใจของสถาบัน
- 2.4 ส่งเสริมพัฒนาวิชาชีพด้านการสอนผู้ใหญ่ รวมถึงมีศูนย์วิจัยด้านการพัฒนานวัตกรรมการสอน

3) ด้านการสรรหา รับเข้าและขยายโอกาสการศึกษา สถาบันควรดำเนินการดังนี้

- 3.1 ใช้วิธีการรับเข้าที่ไม่เน้นการแข่งขันและเปิดกว้างสำหรับกลุ่มคนที่หลากหลาย เช่น มีนโยบายเปิดรับเข้าศึกษาตลอดทั้งปีจัดให้การประเมินตนเองและการวางแผนการเรียนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการรับเข้า ใช้วิธีการประเมินที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ทดลองเรียนก่อนเข้าศึกษา
- 3.2 ใช้วิธีการรับเข้าเชิงรุก ยืดหยุ่นและหลากหลาย เช่น เปิดโอกาสให้เทียบโอนผลการศึกษา จัดโปรแกรมการศึกษาต่อเนื่องและโปรแกรมขยายโอกาสการศึกษา มีกลไกเชื่อมโยงกับอาชีวศึกษา

4) ด้านการจัดการศึกษา สถาบันควรดำเนินการดังนี้

- 4.1 จัดหลักสูตรเน้นสมรรถนะ หลักสูตรเน้นอาชีพ เน้นการเชื่อมโยงภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ
- 4.2 จัดหลักสูตรให้มีความหลากหลายและยืดหยุ่นทั้งในด้านโครงสร้างหลักสูตร ตารางเรียนและสถานที่เช่น จัดหลักสูตรนอกเวลาราชการ หลักสูตรเรียนแบบครึ่งเวลา หลักสูตรขยายเวลา/เร่งรัด หลักสูตรภาคค่ำหลักสูตรทางไกล หลักสูตรออนไลน์ ออฟไลน์และแบบผสม เปิดสอนรายวิชาตลอดทั้งปี เปิดสอนหลักสูตรหลายภาษา และจัดศูนย์สนับสนุนการเรียนรู้ในท้องถิ่น
- 4.3 เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าถึงหลักสูตรออนไลน์
- 4.4 จัดหลักสูตรการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและส่งเสริมนักศึกษาให้มีส่วนร่วมเชิงรุกในการวางแผนและกิจกรรมการเรียนรู้ จัดหลักสูตรที่เน้นตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นรายบุคคล
- 4.5 หลักสูตรควรกำหนดแผนการเรียนตลอดหลักสูตรให้ชัดเจน มีการพูดคุยกับนักศึกษาผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนนักศึกษาให้ตัดสินใจวางแผนการศึกษาอย่างรอบคอบ
- 4.6 ใช้วิธีการเรียนการสอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเช่นการเรียนการสอนที่ใช้ประสบการณ์เป็นฐานการเรียนควบคู่กับการทำงานการเรียนรู้แบบนำตนเอง การเรียนรู้แบบเร่งรัด (accelerated learning) การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนและปัญหาเป็นฐาน จัดระบบติวเตอร์ พัฒนาเครือข่ายเพื่อนสอนเพื่อน/ชุมชนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ที่เน้นความเท่าเทียมทางสังคมและคำนึงถึงพหุวัฒนธรรม
- 4.7 ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มคนต่างวัย

4.8 จัดให้มีระบบการเทียบโอนผลการเรียนรู้อันระหว่างประสบการณ์เรียนแบบเป็นทางการ แบบไม่เป็นทางการและการทำงาน โดยสถาบันควรระบุและประเมินความรู้ ทักษะ สมรรถนะที่ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุได้รับจากหลักสูตรและประสบการณ์การทำงานเพื่อใช้เทียบโอนหน่วยกิตและให้ปริญญา

4.9 ส่งเสริมการประเมินตนเองและใช้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอนและประเมินผู้เรียนจากผลลัพธ์การเรียนรู้จำเพาะและเป็นองค์รวม

4.10 ให้คณาจารย์ บุคลากรทางวิชาการ ผู้บริหารและนักศึกษามีส่วนร่วมในการประเมินหลักสูตรอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อการประกันคุณภาพมาตรฐานและกระตุ้นให้พัฒนาหลักสูตร

4.11 มีโครงสร้าง ทรัพยากรบุคคล การเงินและรายได้ และทรัพยากรการเรียนรู้ที่เพียงพอสำหรับการดำเนินงานให้บรรลุพันธกิจของหลักสูตร

4.12 กำกับและติดตามสารสนเทศเกี่ยวกับวิชาที่เปิดสอนแบบมีหน่วยกิตและแบบไม่มีหน่วยกิตรวมถึงจำนวนและลักษณะของนักศึกษาที่ลงทะเบียน

5) ด้านระบบสนับสนุนนักศึกษา สถาบันควรดำเนินการดังนี้

5.1 จัดระบบสนับสนุนนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ทั้งด้านวิชาการและชีวิตส่วนตัว

5.2 สนับสนุนการวางแผนการศึกษาตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งด้านวิชาการและชีวิตส่วนตัว

5.3 รักษาการคงอยู่และพัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้โดยจัดระบบการให้คำปรึกษาจัดระบบติวเตอร์หรือระบบพี่เลี้ยงและส่งเสริมให้มีระบบเพื่อนสอนเพื่อน

5.4 จัดบริการนักศึกษาที่เข้าถึงได้ง่ายและประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง

6) ด้านการเงิน สถาบันควรดำเนินการดังนี้

6.1 ดูแลค่าเรียนให้อยู่ในอัตราที่นักศึกษาจ่ายได้

6.2 จัดให้มีทางเลือกที่หลากหลายและยืดหยุ่นในการชำระค่าเรียนเช่นเปิดโอกาสให้ผ่อนชำระค่าเรียนเป็นงวด ลดค่าเล่าเรียนสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ

6.3 ควรมีมาตรการในการสนับสนุนด้านเงินทุนเช่น จัดทุนการศึกษาสำหรับนักศึกษาที่เป็นผู้ใหญ่ การให้เงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ การร่วมมือกับหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ๆ ในการจัดสรรทุนการศึกษาสำหรับนักศึกษาผู้ใหญ่และการมีทุนสนับสนุนค่าเล่าเรียนจากผู้จ้างงาน

7) ด้านเทคโนโลยี สถาบันควรดำเนินการดังนี้

สถาบันควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการเข้าถึงสารสนเทศ ขยายโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา ส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ และสนับสนุนการสื่อสารระหว่างบุคคลและเป็นกลุ่ม

8) ด้านการสร้างพันธมิตรเชิงกลยุทธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สถาบันควรดำเนินการดังนี้

8.1 ร่วมมือกับผู้จ้างงานและองค์กรอื่น ๆ ในการสร้างและพัฒนาโอกาสทางการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่เช่น ร่วมมือกับภาคอุตสาหกรรมและชุมชนในการจัดหลักสูตรแบบสะสมหน่วยกิตก่อนเข้าศึกษาในระดับปริญญาตรี ทำงานร่วมกับองค์กรที่จ้างงานในการออกแบบโปรแกรมพัฒนาวิชาชีพและ/หรือหลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องสำหรับพนักงาน

8.2 ถ่ายโอนความรู้ไปสถานที่ทำงาน

8.3 ร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการสร้างนวัตกรรมด้านการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง

8.4 ขยายเครือข่ายการให้บริการทางการศึกษาทั้งในระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติโดยการร่วมมือในการจัดการศึกษาทางไกลช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ และช่วยส่งเสริมความเท่าเทียมและสวัสดิการทางสังคม

8.5 ร่วมมือกับผู้นำระดับสถาบัน หน่วยงานที่พัฒนาแรงงานและภาคธุรกิจในการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่และการพัฒนาแรงงาน

8.6 ส่งเสริมมาตรการหรือโมเดลการเชื่อมโยงการศึกษาทุกระดับหรือที่เรียกว่า P-16 model

8.7 มีการพูดคุยอย่างสม่ำเสมอกับองค์กรที่เป็นผู้แทนในการดูแลผลประโยชน์ของประชากรผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ

เพื่อขยายความแนวคิดสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุให้เห็นภาพอย่างเป็นรูปธรรม เนื้อความต่อไปนี้จึงขอนำเสนอกรณีตัวอย่างของ Dublin City University (DCU) ในประเทศไอร์แลนด์ซึ่งมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวคิดข้างต้นมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีจุดมุ่งหมายที่โดดเด่นในการเปลี่ยนแปลงชีวิตและสังคมโดยการดำเนินพันธกิจด้านการจัดการศึกษา การวิจัยและการสร้างนวัตกรรมซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองและชุมชน (civic and community engagement) นอกจากนี้ DCU ยังเป็นผู้ที่ริเริ่มก่อตั้งเครือข่ายมหาวิทยาลัยที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ (age-friendly university network) ที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของการมีส่วนร่วมของสถาบันแห่งนี้ในการช่วยสังคมเผชิญกับความท้าทายจากปรากฏการณ์สังคมผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นเกือบทั่วโลก ในการนำแนวคิดมหาวิทยาลัยที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัตินั้น DCU จัดตั้งคณะทำงานที่ประกอบด้วยคณาจารย์จากสหวิทยาการและผู้เรียนสูงอายุและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น Age Action Ireland, National Adult Learning Association เป็นต้น ในปี ค.ศ. 2012 DCU ได้สอดแทรกหลักการ 10 ประการ⁵ ของมหาวิทยาลัยที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจของสถาบันส่วนการดำเนินงานของคณะทำงานชุดนี้เพื่อสนับสนุนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ มีดังต่อไปนี้ คือ การวิจัยและการสร้างนวัตกรรม การจัดการเรียนการสอน การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การสร้างเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย การส่งเสริมโอกาสในการกลับมาประกอบอาชีพใหม่/กิจการใหม่ และการมีส่วนร่วมในภาคพลเมือง (civic engagement) ที่ผู้เขียนขอยกตัวอย่างการดำเนินงานบางด้านของ DCU ดังต่อไปนี้ คือ ด้านการจัดการเรียนการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยแห่งนี้จัดหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นโดยจัดหลักสูตรแบบเรียนบางเวลา หลักสูตรเรียนออนไลน์ หลักสูตรขยายโอกาสระยะสั้น ส่วนด้านการวิจัย DCU เป็นผู้นำในการวิจัยเกี่ยวกับภาวะสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ โดยร่วมโครงการวิจัยของสหภาพยุโรป เช่น In-MINDD ซึ่งเป็นโครงการนวัตกรรมเพื่อป้องกันภาวะสมองเสื่อมในวัยกลางคน นอกจากนี้ DCU ยังทำงานร่วมกับนักวิชาการจากสหวิทยาการในระดับนานาชาติเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและการใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดอุปสรรคในการเรียนสำหรับคนกลุ่มนี้ส่วนด้านการมีส่วนร่วมในภาคพลเมืองและชุมชน DCU จัดโปรแกรมด้านสุขภาพและสุขภาพที่ชื่อ MedEx ซึ่งให้บริการครอบคลุมการฟื้นฟูสุขภาพผู้ป่วยด้านหัวใจ ปอด หลอดเลือด เบาหวานและมะเร็ง (Mark, 2018)

จากแนวคิดและกรณีตัวอย่างของ DCU ข้างต้น ผู้เขียนขอเสนอแนวทางที่สถาบันอุดมศึกษาไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถาบันแต่ละแห่งดังนี้ สถาบันอุดมศึกษาควรกำหนดวิสัยทัศน์และนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนาองค์การให้เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ นอกจากนี้สถาบันควรจัดโครงสร้างขององค์การให้มีหน่วยงานและบุคคลที่รับผิดชอบงานด้านนี้โดยตรงมีการคัดเลือก สร้างแรงจูงใจและพัฒนาบุคลากรให้สามารถปฏิบัติงานด้านนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนในการดำเนินพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัยไม่ว่าจะเป็นด้านการสอน การวิจัย การบริการชุมชนและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น สถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งควรประยุกต์แนวคิดนี้มาใช้ให้สอดคล้องกับพันธกิจที่เป็นจุดเน้นของสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัยวิจัยควรเน้นการวิจัยและสร้างนวัตกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ กับการพัฒนาวิชาชีพชั้นสูง ในขณะที่วิทยาลัยชุมชนอาจเน้นการขยายโอกาสการเรียนรู้การพัฒนาอาชีพให้กับผู้สูงอายุในท้องถิ่นหรือจัดกิจกรรมสันทนาการสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ นอกจากนี้รูปแบบการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ต้องมีความยืดหยุ่นส่งเสริมการเรียนรู้ออนไลน์และส่งเสริมการเทียบโอนผลการเรียนรู้ให้มากขึ้น ท้ายสุดนี้การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากการทำงานร่วมกับประชาคมภายในสถาบันอุดมศึกษาและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายนอก

⁵ 1) ส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหลักของมหาวิทยาลัย 2) ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและการพัฒนาอาชีพของผู้สูงอายุ 3) ให้ความสำคัญกับความต้องการทางการศึกษาในหลายด้านของผู้สูงอายุ 4) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนต่างวัย 5) ขยายโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการศึกษาออนไลน์ 6) ให้ความสำคัญกับการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคมผู้สูงอายุและส่งเสริมให้มีเวทีสาธารณะเกี่ยวกับบทบาทของมหาวิทยาลัยในการตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ 7) ส่งเสริมความเข้าใจของนักศึกษาเกี่ยวกับปันผลของชีวิตที่ยืนยาว (longevity dividend) 8) สนับสนุนผู้สูงอายุให้มีโอกาสเข้าถึงโครงการส่งเสริมสุขภาพและกิจกรรมด้านศิลปะและวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัย 9) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชนผู้เกษียณอายุของมหาวิทยาลัย 10) มีการพูดคุยอย่างสม่ำเสมอกับองค์กรที่เป็นผู้แทนในการดูแลผลประโยชน์ของประชากรสูงอายุ

บทสรุป

บทความนี้นำเสนอแนวคิดสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุว่าเป็นอีกทางเลือกของสถาบันอุดมศึกษาไทยในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในยุคที่ต้องเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงด้านลักษณะประชากรของนักศึกษาที่นักศึกษาวัยเรียนมีจำนวนลดลงในขณะที่จำนวนและความต้องการการศึกษาของประชากรผู้ใหญ่และผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่สูงขึ้น ในการปรับตัวให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุนั้น สถาบันอุดมศึกษาต้องเข้าใจปัจจัยสนับสนุนและที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาของนักศึกษาผู้ใหญ่และผู้สูงอายุดังที่ได้นำเสนอในบทความนี้ นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้เสนอแนวคิดและองค์ประกอบของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นมิตรกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งหมด 8 ด้าน คือ พันธกิจ บุคลากรและการบริหารงาน การสรรหารับเข้าและขยายโอกาสในการเข้าศึกษา การจัดการศึกษา ระบบสนับสนุนนักศึกษา การเงิน เทคโนโลยี และ การสร้างพันธกิจเชิงกลยุทธ์กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและนำเสนอ Dublin City University เป็นกรณีตัวอย่างของสถาบันอุดมศึกษาที่มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวคิดนี้ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการประยุกต์แนวคิด นี้มาใช้กับสถาบันอุดมศึกษาไทย

เอกสารอ้างอิง

- เกื้อ วงศ์บุญสิน สุวาณี สุรเสียงสังข์ พัชราวลัย วงศ์บุญสิน และ สมเกียรติ เอี่ยมกาญจนาลัย. (2549). *การพัฒนาประชากรวัยเรียนและวัยแรงงานทั้งในและนอกระบบเพื่อเตรียมความพร้อมสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2560). *มหาวิทยาลัยปรับตัวในยุคอัตราเกิดลดลง*. (21 มกราคม 2562) สืบค้นจาก <http://www.kriengsak.com/node/874>.
- นิเวศ ธรรมชัยชูศักดิ์ และธิดา กมลรุ่งเรือง. (2560). การพัฒนาขีดความสามารถด้านภาวะผู้นำกับการปฏิรูปการศึกษาของผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0. *วารสารร่มพญักษ์*, 35(3), 84-99.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2561). ปี62“มหาวิทยาลัยไทย”น่าห่วง นศ.น้อยที่ว่างเยอะอาจมี“ยุบ”. (21 มกราคม 2562) สืบค้นจาก <https://mgronline.Com/Daily/Detail/9610000128683>.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2560). *สังคมสูงวัย60+*. (21 มกราคม 2562) สืบค้นจาก [file:///C:/Users/Administrator/CJZQIAXOTHKYKFY/Downloads/factsheet-aw-ok-0\(3\).pdf](file:///C:/Users/Administrator/CJZQIAXOTHKYKFY/Downloads/factsheet-aw-ok-0(3).pdf).
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม และสุพรรณิ ไชยอำพร. (2560). สวัสดิการชุมชนกับการสร้างสังคมเข้มแข็งในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารร่มพญักษ์*, 35(1), 140-161.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2551). *กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2551-2565)*. กรุงเทพฯ : กลุ่มพัฒนานโยบายอุดมศึกษา สำนักนโยบายและแผนการศึกษา.
- อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลท่าแค จังหวัดลพบุรี. *วารสารร่มพญักษ์*, 36(3), 46-65.
- Academy for Gerontology in Higher Education (AGHE). (2019). *The Age-Friendly University Global Network*. (May 4, 2019). Retrieved from <https://www.aghe.org/resources/age-friendly-university-principles>.
- Baharudin, S.N.A., Murad, M., & Mat, N.H.Hj. (2013). Challenges of Adult Learners : A Case Study of Full-Time Postgraduates Students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 90, 772-781.
- College and University Retiree Associations of Canada (CURAC). *What is an “Age-friendly” University or College Campus?*. (Jane 26, 2019) Retrieved from <https://www.curac.ca/newsletters/curacarucc-nl-winter2018/winter2018-a4/>.

- Chao, E.L., DeRocco, E.S., & Flynn, M.K. (2007). *Adult Learners in Higher Education : Barriers to Success and Strategies to Improve Results*. (November 19, 2018) Retrieved from [https:// files.eric.ed.gov/fulltext/ ED497801.pdf](https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED497801.pdf).
- Dixon-William, S.B. (2010). *Where Adults Go : A Multiple Case Study of Adult Serving Undergraduate Colleges and Universities*. The University at Albany, The State University of New York, New York. (Unpublished Doctoral Dissertation)
- Dollhausen, K. & Wolter, A. (2013). *Developing the Adult Learning Sector : Opening Higher Education to Adults*. (Jane 23, 2019) Retrieved from https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/head_finalreport.pdf.
- Flint, T. (2000). *Serving Adult Learners in Higher Education : Principles of Effectiveness*. Chicago, IL : Council for Adult and Experiential Learning.
- Lakin, M. B., Mullane, L., & Robinson, S. P. (2007). *Framing New Terrain : Older Adults and Higher Education. Reinvesting in the Third Age : Older Adults and Higher Education-First Report*. Washington, DC : American Council on Education.
- Macdonald, K. (2018). A Review of the literature : The Needs of Nontraditional Students in Postsecondary Education. *Strategic Enrollment Management Quarterly*, 5(4), 159-164.
- MacKeracher, D., Suart, T., & Potter, J. (2006). *State of the Field Report : Barriers to Participation in Adult Learning*. (September 19, 2561) Retrieved from <http://en.copian.ca/library/research/sotfr/barriers/barriers.pdf>.
- Mancuso, S. (2001). Adult-Centered Practices : Benchmarking Study in Higher Education. *Innovation Higher Education*, 25(3), 165-181.
- Mark, R. (2018). Promoting Age Friendly Universities Which Are Sustainable and Open to All : A New Challenge for the Academy?. *Widening Participation and Lifelong Learning*, 20(2), 169-183.
- Osam, E.K., Bergman, M., Cumberland, D.M. (2017). An Integrative Literature Review on the Barriers Impacting Adult Learners' Return to College. *Adult Learning*, 28(2), 54-60.
- Pusser, B., Breneman, D.W., Gansneder, B.M., Kohl, K.J., Levin, J.S., Milam, J.H., & Turner, S.E. (2007). *Returning to Learning : Adults' Success in College is Key to America's Future*. Indianapolis, IN : Lumina Foundation for Education.
- Saar, E., Roosalu, T., & That, K. (2014) . Institutional Barriers for Adult's Participation in Thirteen European Countries. *Higher Education*, 68 (5), 692-710.
- Schuetze, H.G. & Slowey, M. (2002). Participation and Exclusion : A Comparative Analysis of Nontraditional Students and Lifelong Learners in Higher Education. *Higher Education*, 44 (3/4), 309-327.
- The Editors. (2019). A Note on Methodology : *Best Colleges for Adult Learners*. (May 5, 2019) Retrieved from <https://washingtonmonthly.com/magazine/september-october-2018/a-note-on-methodology-best-colleges-for-adult-learners-3/>.
- Best College Review. (2019). *The Top 50 Colleges for Adult Education*. (May 5, 2019) Retrieved from <https://www.bestcollegereviews.org/best-colleges-non-traditional-students/>.
- Varsalona, J.R. (2016). *The Strategies Three State Comprehensive Universities Employed to Meet the Needs of Adult Students*. University of Pennsylvania, Philadelphia. (Unpublished Doctoral Dissertation)